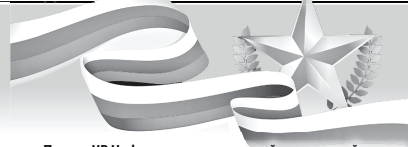

Чән героинь 5 правила

Хёсмёт пурнәңә Вёрентнё

Проект ЧР Цифра министрви пулашине пурнәсланть

Ишлейре пурнакан Юрий Охтарован салтак альбомё пите хулан. Унан страницисене усса хупнә май ёнерхи салтак хайён пурнәңә синчен чылай кәсаклине аса илчө. Вәл пограничник пулнә, Поскребка ячёллө 12-мёш заставара тәнә, йытәпа минәсем шыранә.

Салтака кайма 1988 султа ят тухнә. Ун чух салтак аттине чылаййән тәхәннә вёсем – Шупашкар районненчен канә ситмёл улттән пулнә. Юрий Охтаров чикёсене сыхлакан сара лекнө. Мёнле майла-и? Часө ситекенсен биографине тәпченә – камән медицина пелёвө пур, кам водителъ правине илсе ёлкөрнө. «Пире, тин килнөскерсене, пайлассө. Пилёк сын кирлө. Аста? Мён тума? Каламассө. Эпир алә сөклеремёр те – илсе кайрөс. Сав вәхәтрах «Аста лекрёмёрши?» тесе шухәшлатпәр. Прапорщик: «Чәвашем пур-и? Мана чәвашем кирлө», – терө. Эпир шәп тәратпәр. Унтан чәвашла ыйтрө – нимөн те чөнмеремёр. Вәл хай пире суйласа илчө. Кур та, пурте чәвашем лекрёмёр», – пелтерчө пирөн паянхи герой. Чәвашене чәтәмләхөшөн, хушнә ёсе кирек мёнле пулсан та пурнәңәсса пелнишөн хисепленө иккен. «Чәваш тессөсөн – тимёр. Эпир ялта суралнә, ёсре пидөхө усьнө. Спортсменсенчен кая пулман. Пирөнтен ку сайгаксем әстан ситнө тесе ыйтатчөс», – каласа кәтартрө Юрий Кронидович кулса.

Хёсметре – йытәпа

«Дедсен» кәкрёсем орденсемпе медальсем айёнчө, мөншөн тесен вёсем салтакра тәнә чух вәйлә сапәсусем пынә», – аса илчө пограничник. Юрий Кронидович мина шырав службичне вёренсе хут илнө. Сак инструкции унан паян кун та упранат. «Пирөн Викулин хушаматлә капитан пурчөчө, вәл сак инструкции яланәх пөрле илме хушатчө. Мөншөн тесен инструкцине пәхәнмәсан мина сирпёнен, такаман пурнәңә татма пултаратчө», – аса илчө вәл. «Султаләкри йытәсемчө, вёсене Пермь, Саратов питомникёсенчен илсе килнө. Вольерта 300 йытә. «Ку – санән, ку – санән» тесе пайлассө. Йыттисем хәрлүтәссө, мёнле ёслемелле-ши вёсемпе тесе шухәшлатәнә», – аса илчө салтак. Чөлхөсөр янавәрсене вёрентнө тапхәрта кәшт гөкөгөн хушнә типетнө какай ситернө – вара чөр чунән рефлекс пулат. «Тренировка вәхәтөчнө йытән хырамө вышмалла, унсәрән вәл нимөн те тумасты.

Ултә уйәх вёреннө хысән экзамен тытнә, йытә сак экзамена тытаймассән әна урәх службәна янә», – вәртәнләх үсрө Юрий Охтаров. Вәл Яран ятлә йытәпа ёсленө, әна минәсем шырама хәнәхтарнә. 6 уйәх вөренипе сырлахман пирөн герой, Яранпа командировкәсенче хәнәхтарусем пурнәслапнә. «Сын та спортран кайсан хәнәхтә майсене сужатә-сө», – тет вәл. Йытәсем төрлө ёс пурнәңә: кам мина, кам наркотик шыранә, кам йөр йөрленө, кам хуралта тәнә. «Йытәсем сыңсем пекех, камшин хайён пултарулахө, кәмәлө. Йөр илсе шәрша лайәх астуса юлакан усал йытәсене хурала янә», – пелтерчө Юрий Охтаров. Тәватә ураллә туспа ёслеме ятарлә правиләсем пулнә иккен: сур сөхет ёслетөн, 15 минут канатән, йытә сәмсине тасататән, мөншөн тесен унан ёс хәтерө «тулса ларат», урамра вара 55-60 градус шарәх тәрәт. Канмасан йытә минәна тупаймасан та пултарат – хысра пыракан машинәсемпе сыңсен колонни, сөр-сөр сын пурнәңә салтакпа йытә аллинчө. Савәнпа та мина шыракансем икө шыв фляжки сөмра тытнә – пёри салтакән, иккөмөшө – йытә валли. Кунта шыв ылтәнран та хәкләрә пулнә, мөншөн тесен әна 300 километртан, Мургап ту юханшывөнчөн машинәсемпе турттарнә. «76 метр тарәнәш сәлра та шыв тәварлөччө, тәварлө компот

Ю. Охтаров хёсметри тусөне

ёсөттөмёр», – аса илчө Юрий Кронидович. «Шыва қашине ёснө. Кәнтәрлә ёсөн тарланипе форма шуралатчө», – аса илчө салтак пурнәңә Юрий Охтаров.

Спорт әмәртәвөсене хастар хушәннә салтаксем: футболла вылянә, армрестлингә вәй вишнө. Юрий Охтаров армрестлинг әмәртәвнө хушәннинне салтаксен хәсәтөчнө те пичетлесө кәларнә. «Сән үкерчөк төлөчө Юрий Охтаров тата Олег Одиңцов – подразделенири чи вәйлә спортсменсем» тесе сьрнә.

Дембельчөн – отпуска

1990 сүлхи пуш уйәхөн 8-мөшө төлне салтака отпуска янә. Көркунне киле таврәнмалласкерө мөншө киле янәхә: «Йытәпа пөрле мина тулнә, сәкәншән мана «Сапәсура тивөснөшө» медаль те панә. Отпуска килсөшөн пулмарәм, мөншөн тесен отпускар канялла каяс килмест, манән вара көркунне киле таврәнмалла. Сәвах та икө эрнелөхө килсе кайрәм», – пелтерчө арсың.

Пөр саманта аса илчө Юрий Охтаров. Духсем мина хунине пелтернө вёсене. Хәт те мөнле пулсан та әна тупмалла. Фланг вара 25 километра тәсәлать... «Чылайчөн шыранәм. Ялавсем юлмарөс, саперсем те ывәнәс ситнө, шарәх. Пусра вара «Тупатәпа» шухәша тытрәм. Сасартәк йытәларчө, тәмасть. Эпө әна сөклерөм те... айёнчө – мина. Юрәт-ха пөхоста мини пулнә, сирпёнмерө», – терө вәл. Сәкән синчен салтаксен хәсәтөчнө те сыраса кәларнә. Материала «Есть место подвигу» ят панә.

5 правило

Пөррөмөшө – аслисем каланине итлемелле. «Вёсем усал пултәр тесе каламассө, сирёншөн тәрәшәссө. Аслисем кала-

Хёсмет чөлхөсөр янавәрсемпе иртнө

нине тәнласа хәвәншән усәплине пуса хумалла», – тет Юрий Охтаров пирөн проект условиясемпе килшөүллөн «чән-чән героинь 5 правила пирки» каласа пама ыйтсан. Иккөмөшө – «пулмәсть, тәваймәстәп» сәмахсенчен хәтәмлалла. «Вөсөх пулат, туса пәхәтәп», – темелле. «Упа та циркра ташлат. Пирөн вара ёсе тытса пәхмәсарәх «тәваймәстәп» текенсем пулнә. Сын пур ёсе те пурнәңәсса пултарат, кәмәл сөс суралтпәр. Сынна итлемелле, анланмасан телөр хут та ыйтма пулат», – тепөр правиләна паләртрө Юрий Охтаров. Мәнүкне те савән пек вөрентөт вәл – пурнәңәсса пәхтәр, опынт илтөр. Висөсөшө – ёсе төлпөн пурнәңәсса. «Манән аләра вуншар-вуншар салтак пурнәңә, савәнпа та ёсе яваплән, васкамәсар пурнәңә, ялан инструкци пәхәннә. Йытәпа та тимлө пулнә, вәл хайне мөнлөхөх тытқаланине төпченө. Ъвәнсан әна канма вәхәт пәмалла, мөншөн тесен кантармасан вәл ёслемест. Хайён ёсене парәнса пурнәңәчә чух унан хурә сүлелле тәрәт», – терө Юрий Охтаров. Тәватәмөшө – пөчөк төлөвөсем лартса пысак ёсе пурнәңәсса. «Түрөх сөс ёсе пикенмелле мар. Ахальтен мар икө мулкак хысән хәвалалсан пөрне те тытаймәстән те сөс. Пөчөккинчөн пулмалла та малалла умталла. Пиллөкмөшө – төрлө ёсе пурнәңәсса пөлмелле. Чикөри хөсмет сәлла – кётмен лару-тәру сиксе тухсәссән сызист та, стрелок та, пулма, амансәссән – пөррөмөшө пулшүпа пәмәлмелле. «Топливо сүк чухне дөзорә лашапа тухни те пулнә. Вёсемпе ёслеме те пултармалла», – пәләртрө Юрий Кронидович.

Салтаксем йытәсемпе нумай ёслесе ёлкөреймен. Вөрөннө вәхәта шута илсен султәләкран кәшт ытларах темелле. Унтан йытән сөнө сынна хәнәхма тивнө. «Чөр чун сине алә сөклекен те пулнә. Ун пек хәтланма юрамасть, әна апат ситерсе хәнәхтармалла, пөр чөлхө тупма тәрәшмалла», – пелтерчө Юрий Охтаров. Халә арсыңнан хайён те йытә пур – Чингиз, әна ачисем суралнә кун ячөле парнеленө. «Вәл чи сәмәл командәсене пөлөт, эпө унпа хәнәхтарусем пурнәңәсәтпәр. Пилөк төрлө пәтә пөрсөсө ситерәтөп. Вәл сын пөхөк вөт, каласама анчә пөлөмөст», – тет арсын.

■ Анна КАШАЕВА

● АСӘРХӘНӘР!

Кәсәлхи кәрләч-сөртме уйәхөсенче Чулхула чукун сүлө сичне граждәнем аманаснә ви сөс хутә яхән чакнә.

2023 сүлти ултә уйәхра Чулхула чукун сүлө сичне объектөсене асәрхәнсәр пулнәран 49 сын аманә, вөсөнчен 31-шө вилнө. Сәкә пөлтерхи ку вәхәтрипе тәнаштарсан 32 процент сахарах. Инкекөн төп сүлтәвөсем – чукун сүлө пыракан пуйәс умөчне қәсса сүрине, электротопка силенниче, сурән сүрөмелли сәрәмра пуйәс пынә вәхәтра пулни.

Граждәнем чукун сул инфратытәмөн объектөсөнче шар курасран Чулхула чукун сүлө сичне тәтәшәх профиләктика ёсөсем ил ёркөлөсчө. Право сыхләвөн органөсемпе пөрле рейдөсөн, вөрөнтү учреждениеи сөнчө кәлүсүсене ирттерөсчө. Чулхула чукун сүлө сичне граждәнесе хәрүшәрләх йөрқине пәхәнма сөнөсчө. Пуйәс сүрөкен вьрәннта тимлө пулмалла: вакунран аннә е унта хәпарнә вәхәтра кёсье телефонөсемпе, гәджөтөсемпе усә курма юрамасть. Савән пөхөк платформәра чухне те. Чукун сул стратегиллө объект пулнине манмалла мар.

● ЫР КӘМӘЛЛӘХ

Пөрлөхре – вәй

Апашсем Украинәри ятарлә сәр операцине хушәнанкан салтаксене төрлө енлө пулашине «Таван Ён» хастара сыраса кәтарнәччө эфир. «Көмөл вольонтерсем» хайсен ирөкөпе төп хулары Чән төншөн асап түснө сөттуисене халаланә чиркү территорияенчи ятарлә пункта маскировка сетки сыхма вөрөнне килнөччө. Сәкән хысән вёсем сәваплә сак ёсе вьрәнता малалла тәснә.

Эфир, «Сәлкүс» кружока сүрөкенсем, ялти вулаваша пустарәнтәмәр та «бантисене» сыхма тытәнтәмәр, – пәлләштарчө хайсен ёсө-хөлөпе вьрәнти ветерансен канәшөн ертүси Мария Иванова. – Материала киле те илсе кайрәмәр. Телевизор умөчне ахаль ларичөн ёсө тумә пулатө-сө. Шәнәкәри хастарсене те сыхма вөрөнтөмөр. Халө вёсем те пулашасчө. Карқаса карнә хысән «бантисене» унта сирәплөтме пусларәмәр. Вәл самаях пысак пулат. Унан виши: тәршө – 4 метр, сарлақашө – 1,5 метр. Шәнәкәсене те хәмәр пәта чөнтөмөр, вөсемпе пөрле ёслөтпөр».

Сәваплә сак ёсө «көмөл вольонтерсем» хайсен ирөкөпе пурнәсәссө. Вөсене никам та хистөмөст. Чун-чөре ыйтнөпе тәвәсчө. Салтаксене пулашас төлөвө мала хурассө. Сәмах май, материалла вөсене Хөрарәмсен Шупашкар округенчи канәшө тивөсөтернө.

● ШУХӘШ

Марина ИГНАТЬЕВА, Апаш ялөн библиотөкарө:

– «Көмөл вольонтерсем» Украинәри ятарлә сәр операцине хушәнанкан салтаксем валли хөлө вулавашра нуқисем сыхма пусларөс. Сәм арлама та вөрөнчөс. Сәк ёсө мана та явәстәрчөс. Салтаксене пулашмәллине туйса эпө те вөсемпе пөрле ёслеме тытәнтәм. Мөншөн тесен сәр операцине хушәнанкан сүтөчнө хәмәр ялөсө те пур. Тәван шәлләмән та, сәр тухтәрөн, унта пулма түр килчө. Сур сул тухтәрта вәй хучө вәл. Халө таврәнчө. Савәнпа та сыңран юлас темерөме: ну-ски те сыхрәм, маскировка сетқине тумә та вөрөнтөм. «Пөрлөхре – вәй», – те ни төрөсөх. Салтаксене пулашас пырсан, хәвалантарсан эфир сөнтөрсеси ку сөкөретөх.